

L'hospital de pobres de la vila de Sóller: els primers anys d'existència (1322-1450)

PLÀCID PÉREZ PASTOR

Introducció

A l'estat actual dels estudis realitzats al voltant de la pobresa i la beneficència, es fa força difícil de conèixer el nombre i percentatge de *pobres* que existeixen a les comunitats urbanes mallorquines de la Baixa Edat Mitjana. La manca de documentació específica sobre el tema i la sobrietat de les dades que es poden extreure, çà i llà, d'altres documents tangencials a la qüestió, unit tot això a les dificultats d'interpretació de les pròpies dades, obstaculitzen enormement l'obtenció de conclusions fiables.

D'altra banda, els investigadors han d'afrontar el compromís de desxifrar la mateixa noció de *pobres* a l'Edat Mitjana. Un concepte que és molt distint segons que s'interpreti sota els punts de vista econòmic i fiscal, sotmesos a la conjuntura de cada moment -*los que carecían de bienes* (Santamaría, 1983: 382)-; o bé sota una perspectiva social -*l'extrema misèria, tant física com intel.lectual* (Barceló, 1985: 133)- que és una noció estructural molt més ampla que engloba els vells, orfes, vídues, exilats, captius, bandejats, minusvàlids, malalts, etc.

Tot plegat, els resultats que s'obtenen són ben diversos. Alvaro Santamaría, interpretant una petició formulada al Gran i General Consell l'any 1495, afirma que *parece muy problemático (...) que los clasificados fiscalmente pobres* (en el bajomedievo) *sobrepasaran el 15 por 100 de la población insular* (Santamaría, 1983: 383). Maria Barceló en canvi, després d'analitzar dues *talles* de Ciutat de Mallorca, conclou que el percentatge de *miserables* exclosos de contribuir a les despeses generals s'eleva al 28,9 % l'any 1478 i al 41,7 % l'any 1512 (Barceló, 1985: 138), en una tendència a l'alça de difícil avaluació.

Sigui quin sigui el seu nombre, tots els estudiosos coincideixen en afirmar que l'estat de pobresa social és un motiu de preocupació constant per a les classes dominants de l'època, imbuïdes en la doctrina de l'església sobre la caritat cristiana (Rullan, 1876: 525) i en la creença que *las prácticas caritativas realizadas por amor a Dios ayudaban a salvar el alma del testador* (Santamaría, 1983: 388). A la realitat, aquestes pràctiques es confonen, a la Baixa Edat Mitjana, en una mescla indiferenciada d'assistència espiritual, beneficència i atenció sanitària, que es materialitza en els hospitals de pobres, les almoines i obres pies testamentàries, i les confraries dels gremis.

Deixant de banda la problemàtica de les almoines i les confraries, l'objectiu del present treball és el d'analitzar la dotació i el sistema d'administració i finançament d'un hospital de pobres, el de Sóller, des del moment de la fundació, l'any 1322, fins a l'entorn de la revolta forana del 1450.

La fundació: Berenguer Vidal i Ramon de Palauet

L'hospital de pobres de Sóller és un dels primers que es fundaren a la part forana de Mallorca, després del d'Inca (1273 ?) i el de sant Elm de la Palomera, a Andratx (1303) (Cateura, 1980: 117; i Xamena/Riera, 1986: 141).

La primera notícia que en tenim procedeix del testament de Bonaventura Vadell, atorgat el 15 de gener del 1283, en el qual cedeix sis diners *hospitali de Soyller*. En qualsevol cas, creim que es tracta d'un testimoni poc significatiu i sense continuïtat, i coincidim amb Pau Cateura (1980:117) que *este legado y otros presumiblemente similares no debieron alcanzar a financiar las obras del hospital de la villa*.¹

L'impuls definitiu per a la dotació i construcció de l'edifici no arriba fins el 1322, de la mà de Berenguer Vidal. Aquest any, volent i desitjant construir un hospital, Vidal ofereix 60 lliures per esmerçar en obres, més tres llits fornits per mobiliari, tan aviat com es trobi un solar per bastir-hi l'edifici.

L'oferta ben prest obté resposta: el 12 de juliol del mateix any, Ramon de Palaciolo fa donació *medietatem illius pati terre quod habeo in villa de Soyler, prout ipsam tibi assignavi*; és a dir, de la mitat d'un pati que té a la vila, tal com l'ha assignat i fitat, franc de cens, *ad dictum hospitem construendum ad honorem Dei et beati sancti Johannis Baptiste*, sota la condició que Berenguer Vidal hi inverteixi vint lliures en obres el primer any, i les altres quaranta lliures i els tres llits el segon any. La donació és vàlida només en el cas que el rei Sanç atorgui el consentiment per fer l'hospital en aquest pati.²

Tres setmanes després, el Consell de la vila ja ha donat el vist i plau a la iniciativa i acorda dirigir-se al rei per sol·licitar-li que en cedeixi els drets al·lodials. El rei Sanç rep amb molt bona disposició la proposta, i encomana als seus procuradors a Mallorca que facin estimar el pati i avaluar la quantitat que li correspon en concepte d'amortització del dret al·lodial. Els procuradors Miquel Rotlan i Pere Burgués, complint el manament, fan canar el pati i comuniquen al rei que li pertoca cobrar vint-i-sis lliures, tretze sous i quatre diners. A la vista d'aquesta avaluació el rei, en carta del 24 de juliol del 1324, concedeix l'autorització per construir l'hospital *ad honorem Dei et in refugium pauperum eius, in quo admittantur et recolligantur Christi pauperes et egeni*, a canvi d'ingressar quinze lliures al patrimoni reial. A la vegada que renuncia a la resta del diner, el rei cedeix també el domini útil del solar, que passa a ser alou franc de la vila.³

L'administració i direcció: l'hospitaler

Des del moment que Ramon de Palaciolo cedeix el solar, atorga permís al

¹ L'anàlisi d'una mostra de 82 testaments atorgats entre l'agost del 1289 i l'agost del 1292 per persones de Sóller revela que 58 dels testadors/es (el 70 %) lleguen una petita quantitat als hospitals de Ciutat de Mallorca, generalment sis o dotze diners a cada un; però cap d'ells no fa deixes a l'hospital de Sóller. Dades extretes de la signatura ARM, Notaris, R-7.

² Vegeu l'apèndix número 1.

³ La quantitat renunciada pel rei equival a una rebaxa del 44 % sobre l'impost d'amortització.

promotor Berenguer Vidal perquè, si vol, pugui governar l'hospital i administrar-lo vitaliciament. I també perquè pugui cobrar i gestionar les almoines que li siguin cedides com a provisió per a ell i els pobres que s'hi recullin, sempre sota la supervisió i intervenció dels Jurats de la vila.

Tres setmanes després, el tres d'agost del 1322, els Jurats elegeixen Berenguer Vidal com a regent de l'hospital i ratifiquen les concessions anteriors. Sorgeix, a partir d'aquest moment, la figura de l'*hospitaler*, càrrec vitalici creat expressament per regir, obrar, administrar i procurar diners per a l'hospital i per als pobres i malalts que hi hagi.⁴

El rei Sanç, a la carta fundacional del 1324, també reconeix als Jurats el dret d'eleger, nomenar i destituir el governador de l'hospital. Com a condicions especials, exigeix que l'*hospitaler* sigui un bon home de la parròquia de Sóller, persona laica que no porti hàbit ni creu i estigui sota la jurisdicció secular.⁵

Passant els anys, els deures i les obligacions de l'*hospitaler* s'acaben de concretar i perfilar. Arran del nomenament del segon regent, els Jurats li exigeixen que visqui personalment i estigui domiciliat a l'hospital, com ho feia l'anterior. Endemés, li imposen l'obligació de reclamar, cercar, arreplegar i recaptar les almoines i deixes pietoses que facin els testadors, tant de Mallorca com de les illes adjacents, i també la de vetllar, mantenir i regir els béns de la institució.⁶ Finalment, el constrenyen a mantenir, proveir i curar els pobres malalts que hi acudeixen.⁷

Durant la primera centúria, la plaça d'*hospitaler* és vitalícia, des del mateix moment que la persona és designada per assumir el càrrec. En canvi, al voltant del primer quart del segle XV, sembla que la figura de l'*hospitaler* desapareix i les seves funcions són assumides pels *obriers de l'hospital* que, en número de dos, són elegits pels Jurats en períodes de temps irregulars i aleatoris. L'any 1472, però, el Consell de la vila fixa un termini a la duració del càrrec i acorda que tots els obrers, tant els de l'església de Sant Bartomeu com els de l'oratori de Santa Caterina del Port, els del monestir de Jesús i els de l'Hospital, *no puschén usar de llur ofici sinó per temps dun any, e axí quiscun any se hagen a mudar obrers*.⁸

Una acurada recopilació dels documents de l'arxiu de protocols notariais del segle XIV i primera part del XV ens ha permès de conèixer la identitat i recopilar algunes notícies dels set hospitalers que regiren aquesta institució benèfica i assistencial de Sóller,

4 *Constituimus te priorem ad regendum, operandum et amstrandum hospitale... ita quod procures et amistes dictum hospitale et pauperes et infirmos qui ibi fuerint.* ARM, Notaris, R-724, f. 98g, 3 nones agost 1322 (03/08/1322).

5 Vegeu l'apèndix número 2.

6 *...vos in propria persona teneamini et debeatis facere domicilium et habitacionem in domibus dicti hospitale et petere, perquirere, congregare et colligere elemosinas et pia devota promissa et promissenda eidem hospitali sive operi eiusdem, tam per insulam et regni Maioricarum quam extra per insulas eiusdem adjacentes, per quascumque personas dum egeritis in humanis ac dum nobis et dicte universitati placuerit et vos bene et legaliter vos habeatis circa utilitatem dicti hospitale, nec non etiam teneamini dictum hospitalem et bona ac jura eiusdem manutenere, regere et gubernare bene et legaliter, ac petere et habere bona et jura eidem pertinencia...* ARM, Notaris, L-2, f. 2g, Kalendes maig 1346 (01/05/1346).

7 *... regere et gubernare et manutenere ipsum hospitale et pauperes Christi in ipsum venientes egros providere, ponerare seu providi et pensari in suis egritudinibus facere ut consuetudiat.* ARM, Notaris, C-27, f. 44g, 27/08/1363.

8 AMS-1, f. 54, 02/11/1472.

des de la fundació fins a la segona dècada del mil quatre-cents.

1r. Berenguer Vidal (1322-1346)

Ja hem indicat abans que el promotor i financer de l'hospital, Berenguer Vidal, fou també el primer hospitaler. Segons les dades que hem arreglat, Berenguer Vidal és el tercer fill d'una nombrosa descendència nascuda del matrimoni entre Berenguer Vidal de Castelló i sa muller Estela. Els Vidal són una família pagesa que habita a una alqueria amb morers i cirerers del terme de Castelló, a la vessant occidental de la vall de Sóller, on disposa també de vastes possessions d'olivar i vinya, i de les pastures suficients per mantenir un ramat d'ovelles.

Berenguer Vidal mor el mes d'abril del 1346, i en el testament fa hereva la seva esposa Maria, de la qual no té descendència. De les setze lliures i mitja que li devia Bernat Duran se'n paga la sepultura a l'església de Sant Bartomeu, més un sou que el testador llega a les obres de la parròquia, un altre sou a Santa Caterina del Port, i cent sous al seu germà Guillem, a satisfer abans de tres anys.⁹

2n. Pere Pomar (1346-1363)

Pere Pomar, fill de Jaume Pomar i de Guillema, també vivia de la terra.

L'any 1311, quan encara és ben jove, rep del seu pare, en emfiteusí, un hort a Fornalutx que confronta amb el camí que mena als horts del voltant, i disposa d'una tanda d'aigua de la síquia per regar-lo, pel qual li ha de pagar anualment un cens de set sous el dia de Tots Sants. Sis anys després, compra en emfiteusí a Pere Busquet una vinya a Fornalutx que devia ésser ben gran, puix que paga per ella deu lliures de cens, una part per Tots Sants i l'altra part per Nadal. També posseeix unes cases situades prop de la plaça de Fornalutx.¹⁰

El primer de maig del 1346, els Jurats de Sóller elegeixen Pere Pomar per hospitaler que, després d'aixecar-ne l'inventari, es trasllada a viure a les dependències de l'hospital. Poc abans, dona part dels béns que posseeix al seu fill Salvador. Dos anys després ven la vinya, que havia millorat sembrant-la d'olivar, a Pere Arbona de Fornalutx per 40 lliures. L'hort el conserva alguns anys més fins que, el 1355, l'estableix a Bernat Busquet de Fornalutx a canvi d'un cens de vuit sous el dia de Pasqua.

Pere Pomar mor, finalment, l'estiu del 1363.¹¹

3r. Jaume Feliu (1363-1377)

Abans del seu nomenament -el 27 d'agost del 1363- poca cosa en sabem del tercer hospitaler, Jaume Feliu, sinó que és casat, li manca el braç esquerre i porta una barba

⁹ ARM, Notaris, J-1, f. 78g, 19 kalendes febrer 1340 (14/01/1341); L-1, f. 195g, 5 idus març 1345 (11/03/1346); i AH- 5335, f.5, 13 kalendes juny 1346 (20/05/1346). El testament està a Notaris, L-2, f. 1, 16 kalendes maig 1346 (16/04/1346).

¹⁰ ARM, ECR-443, f. 98g, 13 kalendes maig 1311 (19/04/1311); ECR-443, f. 243g, 8 idus setembre 1317 (06/09/1317); i ECR-443, f. 318, 4 nones gener 1319 (02/01/320)

¹¹ ARM, Notaris, L-2, f. 2g, kalendes maig 1346 (01/05/1346); ECR-31, f. 158, 3 idus febrer 1347 (11/02/1348); ECR-31, f. 274, 14/09/1355; i Notaris, C-27, f. 44g, 27/08/1363.

molt llarga. L'any següent és designat també procurador dels obrers de Santa Caterina del Port, per cobrar els llegats dels testadors i les almoines assignades a aquesta capella.

Aquest pintoresc personatge fou el protagonista d'un memorable escàndol públic amb injúries, bregues i amenaces que ocorregué prop de l'hospital el dimarts, 5 de juliol del 1373, a l'entrada de fosca: Jaume Feliu estava tranquil·lament assegut a la fresca a una taula de la taverna del costat i observava com En Joan, l'esclau tàrtar de Pere Caparó, conversava amb una esclava criada de Lluís Malferit a la porta de ca-seva. Tot d'un cop comparegué la madona de la casa i, interrompent l'idil·li, féu entrar la criada i acomiadà l'enamorat. L'esclau s'ho passava d'allò més bé amb la criada i li caigué molt malament l'actitud de la madona, fins al punt que s'encarà amb ella i, de noves en noves, acabà per insultar-la així com pogué *com no sabia parlar plan catalanesch; Arlotaç merdosa, que mala nit hauràs anit. Mal haja qui t'ha amenada, que no me'n iré per tu*, li digué, i altres polideses consemblants.

L'hospitaler, que del seu lloc d'observació sentí l'intercanvi d'improperis, indignat pel desvergonyit comportament del tàrtar li manà callar i, sense més contemplacions, el convidà a anar-se'n: *O ca, fill de ca, no has vergonya? com pots desonrar la bona dona qui està en ço del seu? Ve te'n en mal guany que Déu te do! Barba merdosa, ve te'n! que sí no fos per amor de ton senyor, mala nit agueres esta nit*. Les paraules de Pere Feliu no aconseguiren sinó enfurismar més En Joan, que plantà cara al manxol, l'insultà i li foté una enèrgica estirada de barba a dues mans. La conducta de l'esclau agafà per sorpresa l'hospitaler: *O ca traydor, e la barba m'as pelada!!*, li digué i, davant la magnitud de l'ofensa, li plantà un cop de puny al nas, que començà a sagnar, i arrencà a córrer. De seguida que l'esclau es reposà del cop, ofès i irat, aglapí el manxol, el tirà en terra, s'hi assegué al damunt i, jove i fort com era, començà a apallissar-lo com un foll *donant a parer que'l se volgués menjar, que de tot en tot paria que el volgués ascanyar o auciere*. En sentir la remor de la brega, comparegueren molts veïns que intentaren separar-los sense aconseguir-ho, fins que hi acudí Guillem Bouló amb una força de ventar blat i clavà un cop a l'esquena d'En Joan. Jaume Feliu s'escapolí així com pogué, agafà un bastó que li vengué a la mà i també li foté garrotada al cap. L'esclau romangué estabornit i captrenat i finalment els veïns l'enviaren a ca-seva, rajant sang per tot el cos.

Quan Pere Caparó arribà a l'albere de l'Alqueria del Comte i trobà el seu esclau malferit que seia a la carrera, li demanà explicacions del què havia passat i tot seguit l'agafà pel braç i el baixà a la vila: primer el mostrà al Batle perquè reconegués les ferides i cursàs la denúncia contra l'hospitaler, i després el menà al barber per curar-lo. La casualitat volgué que, en passar prop de l'hospital, trobàs un grup de tafaners que escoltaven Pere Feliu. La versió dels fets que donava l'hospitaler no fou del gust de l'amo de l'esclau, que investí el manxol, li posà un dard al pit i l'amenacà de mort: *Osta En Feliu, e què us he yo fet, ne lo meu catiu, que axí'l me avets gastat?*. L'hospitaler, envalentit per la presència dels veïns que li feien costat, replicà: *Euda En Caparó! Lo vostre catiu m'a envilanit, e encara vós m'avets posada la verga als pits e'm volete auciere? Tothom me sia d'açò testimoni!*. I el denuncià a la justícia...

Deu dies després, quan el barber certifica que En Joan ja està curat de les nafres, Jaume Feliu queda en llibertat sota fiança per agressió i Pere Caparó és alliberat sense càrrecs.¹²

¹² 12.- ARM, Notaris, B-18, f. 67, 10/07/1364; i AMS-4844, f. 117, 05/07/1373.

L'hospitaler Feliu mor passats quatre anys, el 20 de setembre del 1377. Pocs dies després, el Consell de la vila en ple elegeix Jaume Jofre per exercir vitalficiament d'hospitaler, càrrec que professa durant nou anys.¹³

4t. *Jaume Jofre (1377-1386)*

La primera notícia relativa a Jaume Jofre es troba a una acta notarial de l'any 1365, en la que ell i altres quatre bergantells anomenen un procurador perquè reclami la recompensa que els correspon per haver detengut uns esclaus fugissers. Segons aquesta acta, Berenguer Pasqual, Pere Castell, Jaume Jofre, Guillem Deyà de Muleta i Pasqual Vallès capturaren a les aigües del port de Sóller una barca a la deriva amb cinc esclaus sarraïns que s'havien escapolit *de les parts de la ciutat de Barcelona* i, en conseqüència, exigeixen als amos dels captius la satisfacció de la gratificació que estava estipulada.¹⁴

Set anys després, la curiositat pròpia dels infants és a punt de causar la mort a la filla Catalineta, que tot just acaba de complir els sis anys. Conta Guillem Sunyer, l'autor involuntari de la desgràcia, que estava l'horabaixa d'un divendres d'estiu a ca seva, al carrer den Malcuinat, esporgant branques amb una espasa, mentre un grapat d'infants badava contemplat la feta. La fatalitat, però, vol que l'espasa li fugi de les mans amb tanta mala sort que colpeja el cap de Na Catalineta i li produeix un trenc ferest del qual comença a rajar sang. En veure la seva filla tan mal parada, Jaume Jofre té un gran esglai i pensa que l'agressió ha estat voluntària i intencionada, tot i que no hi ha enemistat ni malvolença entre ambdues famílies. La suspita que la filla hi pugui perdre la vida l'impulsa a denunciar el fet al Batle, qui ordena al cirurgià Ramon Umbert que l'examini, la curi i faci el seguiment de la nafra. Una setmana després, en veure que la ferida evoluciona favorablement i no ha afectat cap membre vital de l'infant, el Veguer ordena sobreseure el cas no sense imposar a Guillem Sunyer una multa de vint sous.¹⁵

5è. *Antoni Gras (1386-1400)*

Gras és un cognom no gens corrent a Sóller. De fet, aquest Antoni és l'única persona coneguda d'aquest llinatge en tota l'Edat Mitjana i Moderna. Això fa suposar que la seva família no és originària de la Vall, sinó que s'hi estableix a mitjan segle XIV.

La primera vegada que compareix el nom d'Antoni Gras és en ocasió de la compra d'una mula i l'esplet de préssecs d'un hort l'any 1364. Sabem també que té una possessió al terme d'Els Alous, baix de la serra d'Alfàbia; i una altra al camí de les Pelegrines o del puig den Nadal, prop de La Tintorera, ambdues sota la jurisdicció del Comte d'Empúries.¹⁶

Antoni Gras és elegit hospitaler pel Consell de la vila el 21 d'agost del 1386, amb l'assentiment unànim dels Jurats Bernat Pellisser, Pere Bisbal i Pere d'Orriols, i dels trenta-quatre consellers presents. El mateix dia pren possessió dels béns inventariats de

¹³ Foren presents al ple del Consell els quatre Jurats -Jaume de Canals, Joan Arbona, Jaume Busquet i Bernat Duran-, el Lloctinent de batle Bernat Merola, i un total de 36 consellers. ARM, Notaris, A-6, f. 117, 20/09/1377.

¹⁴ ARM, Notaris, B-12, f. 85, 07/09/1365.

¹⁵ AMS-4844, f. 53, 05/08/1372.

¹⁶ ARM, Notaris, B-18, f. 21, 24/01/1364; A-14, f. 106, 22/05/1392; A-37, f. 102, 05/02/1405; i A-37, f. 104g, 18/02/1405.

l'hospital i comença a regir la institució. L'administra fins el 1400, any en el que mor sense descendents directes.¹⁷

6è. Bernat Feliu Cristià (1400-1408)

Del sisè hospitaler, Bernat Feliu, en coneixem algunes dades personals. Sabem que és teixidor de professió, li diuen de mal nom *Cristià* i és casat amb Angelina, nascuda entorn al 1361.

L'any 1377 Bernat i Angelina ja són casats, i mantenen un plet amb el notari Francesc Canals amb motiu d'un dret de pas d'aigua de la síquia de l'Alqueria del Comte per dins un hort de la seva propietat. Al final, els litigants arriben a un acord pactat, de tal manera que els Feliu es comprometen a tenir la síquia *condreta i estanya i amb un bon marge*, a canvi del dret a obrir-hi una fibla per regar el seu hort i una indemnització de vint sous.¹⁸

Bernat Feliu és col·locat al front de l'hospital al començament de juliol de l'any 1400 i s'hi trasllada amb la muller i els infants. Tot seguit sol·licita la intervenció dels Jurats, *com ara es vulla anar per la illa de Mallorques per damanar almoynes e lexes fetas al dit spital, e asso en ajuda dels pobres en aquell recullidors*. De bona gana, els Jurats el forneixen d'una carta de presentació en la que recomanen als rectors i vicaris de les parròquies foranes que *els placia induir al poble de Deu de fer be al dit spital* (Rullan Mir, 1876, I:48).

El mes de desembre de l'any següent, cansat de guardar un porc de Guillem Tuyent dins l'hospital, i encara de mantenir-lo, ordena al seu veí que s'emporti l'animal abans de tres dies i, endemés, que li pagui les despeses que li ha ocasionat. Guillem Tuyent, que no devia tenir el garrí gaire gelós, li contesta per boca del saig: *Digats an Bernat Crestia que'm do tres sous e sia seu lo porch*.¹⁹

Bernat Feliu *Cristià* mor el mes de juliol de l'any 1408 i la seva muller Angelina assisteix a l'acte d'aixecament de l'inventari de l'hospital que feren els Jurats.

7è. Francesc Esteve (1408 - ?)

No disposam de gaires antecedents segurs relatius a Francesc Esteve. És elegit hospitaler a mitjan agost de l'any 1408, quan fa mig any que ha romàs vidu de sa muller Francisca Custurer i sense fills, però en desconeixem la resta, fins i tot la data de defunció.²⁰

El finançament: les llimosnes i els llegats

El sistema adoptat pel Consell de la vila de Sóller per al finançament de l'hospital és l'habitual d'aquella època, i consisteix en la recaptació de llimosnes voluntàries i llegats testamentaris.

¹⁷ ARM, Notaris, B-27, f. 191, 21/08/1386. Vegeu també Pérez Ferrer, 1974: 119.

¹⁸ ARM, Notaris, A-6, f. 59g, 21/04/1377.

¹⁹ AMS-4856, f. 84. Dimecres, 28/12/1401.

²⁰ Vegeu l'apèndix número 5. Francisca Custurer disposa el testament dia 3 de febrer del 1408. ARM, Notaris, A-9, f. 182 i 199.

L'hospitaler generalment recapta almoines per la vila ajudant-se de la bacina i la campaneta, i periòdicament sol recórrer els pobles de les illes amb la mateixa finalitat. L'almoïnada compta amb la complicitat de l'estament eclesiàstic que, des de la trona i des del capçal del llit, incita els fidels a *posar els tresors en el cel on no hi ha lladres que els robin ni cores ni arnes que els facin malbé* (Xamena/Riera, 1986: 138). Aquesta doctrina es materialitza en la donació de llimosnes per mantenir els convents religiosos, els hospitals i els asils, per repartir als pobres, per redimir els captius i per conquerir Terra Santa.

Amb la finalitat de pidolar ajudes i subsidis fora de Sóller destinats al manteniment de l'hospital, els Jurats proporcionen a l'hospitaler una carta de nomenament, que li serveix de credencial davant les autoritats reials, eclesiàstiques i nobiliàries. En el cas que no pugui fer la col·lecta personalment, gaudeix la facultat de nomenar un procurador o col·lector que les reculli en nom seu.²¹

Pel que fa a l'hospital de Sóller, no disposam de dades relatives a les ajudes que obté directament l'hospitaler, ni tampoc no consta que porti cap tipus de comptabilitat. Tenim a l'abast, en canvi, nombrosos testaments que evidencien la pietat i la generositat dels fidels envers l'hospital en el dolorós tràngol de la mort.

Les almoines en diner

De l'anàlisi de noranta-tres testaments dels anys 1325-1327 hem constatat que aproximadament el trenta-tres per cent dels testadors/es assigna mig sou al sosteniment de l'hospital, que just acabava d'esser construït; el vint-i-tres per cent li atorga un sou; i el deu per cent li lliga entre un i deu sous. Al costat oposat es troba el nou per cent dels testadors/es, que li assenyala menys de mig sou; i un quinze per cent que no li deixa absolutament res.

La mateixa anàlisi realitzada amb cinquanta-tres testaments de l'any 1348, al llindar de la *Pesta Negra*, permet comprovar un increment d'aquestes quantitats: només el nou per cent deixa a l'hospital de Sóller sols mig sou; el quaranta-set per cent li assenyala ja un sou; i el trenta per cent li assigna més d'un sou, amb un màxim de dotze. Per contra, el nombre de testadors/es que no li lliga ni per un remei es manté encara en un tretze per cent.²²

Les almoines en espècie

A més de les deixes en diner, al llarg del període estudiat hem verificat la presència d'un nombre reduït de persones de Sóller que prefereixen facilitar almoines en espècie, ja sigui roba, mobles o censals. Són les següents:

* L'any 1326, Ramona, la muller de Bernat Ferrer, dóna un llit de posts complet, amb una malfega, un matalàs, un barragà, un parell de llençols, un travesser i dos

²¹ Coneixem el nom de tres persones que actuaren com a procuradors del primer hospitaler Berenguer Vidal: Pere de Prats, nomenat el 21 de gener del 1330; Bernat de Valls, natural de la vila gironina de Pedratallada, constituït el primer de novembre del 1341; i Pere Esteve, oriund de la ciutat de Tolosa, que fou nomenat procurador el dia 9 de novembre del 1343. (ARM, R-16, f. 65g, 12 kalendes febrer 1329; J-2, f. 23g, Kalendes novembre 1341; i J-2, f. 120, 5 idus novembre 1343).

²² Les dades que s'exposen s'han extret dels protocols R-7 i AH-5330 de l'ARM, respectivament.

coixins.²³

* El prohom Francesc de Villalonga, batle de la porció del Comte d'Empúries, l'any 1346 disposa un llegat testamentari de deu sous per comprar una flassada.²⁴

* Pere Buadella, que habita l'alqueria de Castelló, estatueix l'any 1348 una deixa de vint sous per comprar roba de llit al servici dels pobres de l'hospital.²⁵

* Maria *candelera* mor a l'hospital l'any 1408, i cedeix a la institució el mobiliari i les robes següents:

Una vànova prima de bri de quatre teles amb línies ondulades, bona.

Una altra vànova prima oldana, vella i foradada, obrada d'ones.

Una mitja flassada de borra mitjancera, amb llistes morades amples i llistes vermelles estretes.

Un travesser bo ple de plomes, amb llistes morades i blanques.

Un tros de llençol de bri esquinçat.

Un llençol de bri de quatre teles.

Un altre llençol de bri oldà, de tres teles.

Unes estovalles de taula blanques, usades.

Altres estovalles llargues, llistades, esquinçades i de mòdic valor.

Altres estovalles de taula velles, en dos trossos.

Dues tovalloles oldanes.

Un llit mitjancer de quatre posts amb màrrega i matalàs de tela gruixada pel davall, llistat pel damunt.

Un arquibanc llarg d'una sola caixa, amb la seva clau.

Unes graelles de ferro.

Una paella mitjancera d'aram, amb una giradora de ferro.²⁶

* Més endavant és Maria, natural de l'illa de Sardenya, que fou l'esclava de Bartomeu Pellisser de l'alqueria de la Bleda i l'any 1416 ja és lliure, qui llega a l'hospital un parell de llençols dels millors que tengui en el moment de morir.²⁷ Nou anys després Maria encara és viva i fa donació de tots els béns a l'hospital.²⁸

²³ *Item dimito hospitali de Soyler unum lectum postium cum marfica et unum matalafium et unum barraganum et unum par lineaminum et unum capudiale et duo auricularia prout hec omnia sunt in lecto camere mee et dicti viri mei prout ipsum vicario de Soyler infrascripto assignavi.* ARM, Notaris, R-7, f. 58g, 3 nones novembre 1326 (03/11/1326).

²⁴ *Item lego hospitali de Soyler decem solidos cum quibus ematur quamdam lodix seu flaciata que sit ad servicium dicti hospitalis.* ARM, Notaris, R-15, f.131, 6 nones octubre 1346 (02/10/1346).

²⁵ *Item lego hospitali pauperum de Soller per emendis pannis lecti qui sint ad servicium pauperum in dicto hospital hospitancium, viginti solidis.* ARM, Notaris, L-4B, f. 45, 5 idus juliol 1348 (11/07/1348).

²⁶ Vegeu l'apèndix número 5. La qualificació de *candelera* podria tractar-se d'un llinatge o bé de l'ofici que exercia la difunta.

²⁷ *Item lego operi hospitalis de Soller unum par lineaminorum de melioribus que habeam die mortis mee, que servi aut dum durent pauperibus egrotantibus in dicto hospitali.* ARM, Notaris, C-97, f. 66, 09/07/1416.

²⁸ *Noverint universi quod ego, Maria, sarda, que fui serva Bartholomei Pellisserii, qm, villa Sulleris, non dolo vi vel metu inducta nec in aliquo circumventa ymmo gratis et ex certa sciencia dono*

* Finalment, entre 1448 i 1456, els obrers entren en possessió de cinc censals que lleguen a l'hospital altres tants testadors. Els censals estan imposats sobre una possessió, un tros d'hort, un arbre i altres dos immobles que no s'especifiquen, i redituen un interès de vuit lliures i desset sous anuals.²⁹

Les característiques morfològiques i els guarniments

L'ubicació del solar que cedeix Ramon de Palaciolo ens és coneguda per les confrontes, que en faciliten la localització: està situat a la porció reial que abans fou de Gastó de Montcada, Vescomte de Bearn, i llinda per un costat amb el carrer de l'Hospital, que fou obert l'any 1319 per iniciativa particular de Ramon de Palaciolo; per altre costat amb la síquia procedent de la font de s'Ullet, també anomenada de l'Alqueria del Comte; per altre costat amb els solars que aleshores estaven establerts al mestre d'obres Guillem Oliver i al ferrer Bernat Simó; i pel darrer costat amb el corral posterior de les cases de Guillem Frontera (Pérez Pastor, 1993: 107).

Segons el mesuratge ordenat pels procuradors reials, el solar amida *in longitudinem tresdecim cannas ad cannam Montispesulani et in latitudinem alterius capituli octo cannas et quatuor palmos ad eadem cannam et in latitudinem alterius capituli octo cannas et duos palmos ad dictam cannam*. Convertint aquestes magnituds a unitats actuals, podem deduir que el solar té forma de trapezi rectangle, amb una base major de 17,90 metres, una base menor de 17,20 metres, i una altària de 27,40 metres. Fets els càlculs adients resulta una superfície total de 480,60 metres quadrats.

De fet, no sabem la data exacta del començament de l'edifici, ni tampoc la duració de les obres. Un mes abans d'arribar el permís reial, Berenguer Vidal presenta el seu germà Guillem i el prohom Guillem de Mosqueroles com a fiadors del pagament de les quantitats que ha promeses i, per tant, és lògic suposar que les obres començaren de seguida.³⁰ I, endemés, donat que Berenguer Vidal es compromet a finançar la construcció en dos anys, hem de presumir que les obres no es perllongaren més enllà de l'any 1325.

La distribució interior, el mobiliari i la vaixella

Les dues darreres condicions imposades als Jurats pel rei Sanç a la carta d'autorització per fundar l'hospital són:

1.- Que hi poden construir una capella i erigir-hi un altar sota la invocació de Sant Joan Bautista, on es celebrin misses pels pobres i necessitats recollits a l'hospital.

2.- Que han d'habilitar un tros de pati com a cementeri, on rebin cristiana sepultura els qui morin a l'hospital.³¹

Tot i que no coneixem cap referència arqueològica relativa a l'estructura

donacione perfecta et irrevocabile inter vivos vobis, Francisco Bisbal, alter ex operariis hospitalis de Soller, presenti et nomine dicti operis jandicto hospitalis acceptanti, et vestris successoribus in dicto opere et suis perpetuo, omnia bona mea et jura etiam universa que nunc habeo et lucratura suum vobisque habita et habenda. Hanc autem donacionem vobis nomine predicto facio ad imperpetuum ut est dictum pure et absolute" ARM, Notaris, C-95, f. 93g, 18/10/1425.

²⁹ Vegeu l'apèndix número 6.

³⁰ ARM, R-724, f. 269, 14 kalendes juliol 1324 (18/06/1324).

³¹ Vegeu l'apèndix número 2.

arquitectònica i la distribució interior de l'edifici, disposam en canvi de tres inventaris dels béns de l'hospital que contribueixen a pal·liar parcialment aquesta mancança.

El primer inventari està datat el primer de maig del 1346³² i fou elaborat per l'hospitaler Pere Pomar, en presència dels Síndics de la vila, dos dels Jurats i quatre Prohoms. De la seva acurada lectura podem deduir que, a mitjan segle XIV, l'edifici consta de dues dependències diferenciades:

* L'hospital de pobres pròpiament dit, que deu consistir en una sola cambra gran.

* La residència de l'hospitaler i la seva família, que probablement es compon de tres o quatre espais més o menys compartimentats: l'alcova, la botiga i la cuina/menjador.

A més d'això, cal afegir-hi un petit cementeri, tal com ho havia disposat el rei Sanç. No hi ha, en canvi, cap notícia de l'existència de la capella.

Pel que fa al mobiliari, la vaixela i el parament, s'hi comptabilitzen els estris següents:

* L'hospital disposa de tres llits de posts i un quart llit de canyes amb peus de fusta. Com a matalàs es fan servir sengles màrfegues o teles farcides de palla. La roba de llit està constituïda per dos travessers amb una mica de ploma, dos coixins també de ploma i altres tres coixins oldans de poc valor, més tres llençols. Com a cobriment s'empra un barragà o tela de llana amb llistes vermelles, negres, grogues i morades, i cinc mitges flassades blanques o llistades de diversos colors.

En definitiva, sembla que els mobles i el parament de cambra no han augmentat gaire, més enllà dels quatre llits parats que havien donat anys enrere Berenguer Vidal i Romia Ferrer.³³

* Les dependències destinades a casa-habitació de l'hospitaler estan relativament ben proveïdes de mobiliari:

- A l'alcova hi ha un llit de matrimoni, amb una màrfega sostenguda per posts, un parell de llençols i dues flassades.

- A la botiga, dues bótes de mena per conservar-hi blat, un barrilet o carretell per a líquids, un altre carretell per tenir-hi vi, dues gerres olieres grosses i una rella petita de llaurar.

- Al menjador, una pastera amb quatre peus i cobertora, cinc cadires grosses i set cadires petites, una taula de menjar, i dos paners i una panera de canyes.

- A la cuina, un escudeller, una arqueta, cinc olles de test i una cassola també de terra cuita, un morter de fusta, dos ganivets grossos del mateix material i un altre més petit, deu escudelles de test, dos plats grossos de servir, una paella, uns trespeus de ferro i

³² Vegeu l'apèndix número 1.

³³ Vegeu l'apèndix número 1 i la nota 22.

una campaneta per anar a acaptar.

A més d'aquests estris, la muller de l'hospitaler havia prestat a diverses persones els efectes següents, que pertanyen a l'hospital: un llumener de ferro, un sedàs, una caldera d'aram, dos forrellats de ferro per una porta, una olla grossa de terra cuita, tres cassoles també de test, un ferro apte per fer-ne una rella, un elm de ferro, un cove gros de canyes, un llençol de bri i un altre d'estopa, unes estovalles de taula i una tovallola.

El següent inventari és del 21 d'agost del 1386³⁴ i l'anota l'hospitaler Antoni Gras en presència de tres dels quatre Jurats de la vila. Han transcorregut quaranta anys justs, i la relació dels béns és molt més breu i esquifida que l'anterior. Hi compareixen nombrosos objectes qualificats com a vells o gastats per l'ús i d'altres completament inútils, tals com cinc trossos de flassada *nullius valoris*, quatre travessers de ploma i dues vànoves *modici valoris*, dos cobertors blaus oldans, dues caixes i dues paelles *veteres*, una gibrelleta d'aram *foradatam*, i una ballesta vella sense croc ni corda.

Pel que fa al mobiliari, ha desaparegut el llit de l'alcova, la taula i les cadires del menjador. La bóta de mena i les dues barriles s'han transformat en un simple cubell i una portadora. I la pastera ha tornat vella i ha perdut la cobertora. En canvi, compareixen tres banes de fusta per seure, una arca grossa, un arribanc de fusta d'una sola caixa, i una banasta o pollera.

Quant a l'escudellam, és pràcticament inexistent: ni olles, ni cassoles, ni plats, ni ganivets, sinó un senzill pitxer de test i el morter, que abans era de fusta i ara és de pedra i té un boix.

No cal descuidar, en canvi, la necessitat de recaptar llimosnes per a l'hospital i per això es comptabilitza *un bacinum parvum de latone* i *unam squillam parvam*; és a dir, una bacineta de llautó i una campaneta. També s'ha habilitat una vanoveta per enterrar els albat.

Tot plegat i tal com assenyala Francese Pérez (1974: 119), malgrat el donatiu de Pere de Buadella per comprar roba,³⁵ l'inventari transmet la percepció d'un edifici en un acusat estat d'abandonament: ja no es pot distingir entre l'hospital de pobres i la residència de l'hospitaler, sols els tres llits destinats als asilats mantenen precàriament la decència, i la llitera de canyes s'ha convertit en un llit encaixat amb cuixeres, però sense màrrega.

El darrer inventari conegut correspon al 17 d'agost del 1408,³⁶ i també l'aixeca el nou hospitaler en presència de tres dels Jurats. Tot i que la relació de béns és incompleta perquè l'inventari està inacabat, el parament de casa que s'hi relaciona evidencia una situació molt semblant a l'anterior: tot vell, usat i de poca vàlua.

Pel que fa al mobiliari i la vaixela, les coses a ressenyar són les següents:

* Tres llits amb màrregues plenes de palla.

³⁴ Vegeu l'apèndix número 4.

³⁵ Vegeu la nota 32.

³⁶ Vegeu l'apèndix número 5.

- * Una arca bona amb la seva clau.
- * Una caixa grossa amb quatre petges.
- * Una altra caixeta de poc valor.
- * Tres arquibancs també de poc valor.
- * Una taula mitjancera, vella i de poc valor.
- * Dues cadires també mitjanceres.
- * Un coixí rodó de pell ple de borra.
- * Quatre llumeneres de poc valor.
- * Una paella d'aram de mòdic valor i una giradora de ferro.
- * Uns trespeus de ferro d'igual valor.
- * Quatre ganivets petits de fusta.
- * Una rella vella.

La relació de la roba de lliit, en canvi, aparenta una millora sensible respecte a vint anys enrere. Si bé és cert que es conserven dues mitges flassades oldanes i dos trossos de flassada de borra esquinçades, altres dues mitges flassades oldanes, tres travessers plens de ploma de poc valor, i una vanoveta prima i esquinçada per enterrar els albats, també és cert que els bocins de flassada estan col·locats davall les màrfegues per protegir-les, i que un dels coixins té la coberta nova d'estopa. Endemés d'això, s'hi relaciona la següent roba nova, bona part d'ella acabada d'estrenar:

- * Tres llençols d'estopa de tres teles, de sis canes cada un.
- * Dos llençols de bri i estopa de quatre teles, de vuit canes cada un.
- * Dos llençols de bri i estopa de tres teles, de sis canes cada un.
- * Quatre llençols de tres teles, de sis canes cada un.
- * Una vànova de bri de quatre teles, obrada de línies ondulades.
- * Una mitja vànova blanca de borra.
- * Un cobertor de llistes primes folrat de botana pel davall.
- * Un cobertor de tela vermella a les vores, amb dibuixos de flor de liri vermelles sobre fons groc pel damunt, i tela de cotonina amoratada pel davall, que s'utilitza per cobrir els cadàvers dels difunts.

A més dels béns assenyalats, l'inventari incorpora una sèrie d'estris i roba que pertanyen a Angelina *candeler*, que aquell mateix dia acaba de ser sepultada al cementeri de l'hospital.³⁷

Conclusions

Com a resum de tot quant hem exposat podem concloure que l'hospital de Sóller neix com a fruit d'una obra de caritat per iniciativa d'un particular. El projecte rep immediatament el suport i la protecció del rei, que sostreu el patronat al poder i a la influència de l'Església.

Es tracta, al manco als inicis, d'una institució mixta, que tant empara i cura malalts com acull pobres, vells i persones necessitades.

³⁷ Vegeu l'apèndix número 5.

L'edifici primitiu és de petites dimensions i està situat al costat dret del carrer de l'Hospital -al qual donà nom-, al mateix lloc on avui està ubicada la Residència Nostra Senyora de la Victòria. Té capacitat per acollir quatre persones, cinc com a màxim, i unes dependències annexes on habita l'hospitaler amb la seva família, a més d'un petit cementeri per soterrar els difunts que morin a la casa. El mobiliari, la vaixela, la roba i els estris disponibles són més bé escassos, precaris i de qualitat ínfima.

Amb la fundació de l'hospital sorgeix la figura de l'hospitaler, càrrec vitalici que els Jurats atorguen per elecció a un home de Sóller del braç secular. L'hospitaler arreplega almoines i llegats per totes tres illes, mantén l'hospital, proveeix els asilats i cura els malalts. Quan no pot fer-ho personalment, actua per procuració.

L'hospital es financia a base d'almoines i llegats testamentaris en diners, en espècie o en censals, probablement suplits amb doblers de l'erari municipal quan aquells són insuficients. L'assistència mèdica, en cas d'urgència, la presta el barber o cirurgià de la vila.

Amb tan provisional construcció, precarietat de medis, baix nivell organitzatiu i migrada font d'ingressos, no és gens estrany que l'hospital de Sóller, al manco durant els primers cent anys d'existència, mantenguí una vida reduïda als límits mínims de la subsistència.

La precarietat estructural que evidencia la documentació no millora amb el temps, sinó que s'accentua i accelera els anys següents, fins arribar a la ruïna total. L'any 1565, quan el nunci episcopal Llorenç Foncillas visita l'hospital de pobres de Sóller, el troba quasi completament derruït i les parets enderrocades. Com a conseqüència, el Visitador ordena al Comú de preveres i als Jurats que reedifiquin l'edifici el més aviat possible i el dotin de dormitoris per recollir-hi els pobres, tant de la vila de Sóller com forans.³⁸

Aprofitant la reconstrucció, que es produeix entre 1570 i 1571, el Consell municipal edifica també la capella destinada a Nostra Senyora de la Victòria i a Sant Joan Bautista, quasi dos-cents cinquanta anys després que el rei Sanç n'autoritza la construcció.

³⁸ *Item visitavit Hospitale ville de Soller quod invenit fere omnino dirutum et omnes illius parietes diruti, ordinavit et mandavit quod, quam citius fieri poterit, dictum Hospitale reedificetur et fiant in eo cubacula et omnia in eis necessaria ad receptandum tam pauperes dicte ville de Soller quam alios advenas et alios* (Pérez Martínez, 1963/69: 201).

BIBLIOGRAFIA

- AGUILO, E. de K. 1904: Fundació i documents relatius a l'hospital de Santa Caterina dels pobres, *B.S.A.L./10*. Palma.
- BARCELO CRESPI, M. 1985: Els 'miserables' de la Ciutat de Mallorca a la baixa edat mitjana, *B.S.A.L./41*: 131-148. Palma.
- BAUZA ADROVER, C. 1921: *Historia de Felanitx*. Felanitx.
- BORDOY OLIVER, M. 1920: *Historia de la Ciudad de Felanitx*. Felanitx.
- CAMPANER FUERTES, A. 1881: *Cronicón Mayoricense*. Palma.
- CATEURA BENASSER, P. 1980: Hospitales foráneos de Mallorca (siglos XIII-XV), *Mayurqa/19*: 113-124. Palma.
- FERRA, B. 1903: Claro manifiesto de la fundación de la Casa y hospital de san Antonio Abad, *B.S.A.L./10*. Palma.
- FONT OBRADOR, B. 1972: *Historia de Lluçmajor*. Palma, 4 vols.
- LOPEZ BONET, J.F. 1988: Metrologia de Mallorca, *Estudis Baleàrics/28*: 59-72. Palma.
- LLOMPART MORAGUES, G. 1977: *La pintura medieval mallorquina*, 4 toms. Palma.
- MUNAR, G./ROSSELLO, R. 1977: *Història de Porreres*. Palma.
- PEREZ FERRER, F. 1974: *Notes històriques. Aportació a la història de Sóller*. Palma.
- PEREZ MARTINEZ, L. 1963/69: *Las Visitas Pastorales de don Diego de Arnedo a la Diócesis de Mallorca (1562-1572)*. Palma, 2 vols.
- PEREZ PASTOR, M.I. 1980: Comentari històric: l'Hospital de Sóller, *MAINA/1*. Palma.
- PEREZ PASTOR, P. 1993: Una iniciativa urbanística en el segle XIV: l'obertura del carrer de l'Hospital (Sóller, 1319-1338) a *B.S.A.L./49*: 101-118, Palma).
- PIFERRER, P./QUADRADO, J. M. 1948: *Islas Baleares*. Palma.
- PONS PASTOR, A. 1963: *Historia de Mallorca/1*. Palma.
- RODRIGUEZ TEJERINA, J.M. 1974: La medicina medieval en Mallorca, *Historia de Mallorca coordinada por J. Mascaró Pasarius/V*. Palma.
- ROSSELLO LLITERAS, J. 1978: Registra Collationum Ecclesie Majoricensis, *Fontes rerum Balearium/II*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1973: *Felanitx a la segona part del segle XIII*. Felanitx.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1978: *Historia de Manacor*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1978: *Inca y Selva en el siglo XIII*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1978: *Història d'Andratx. Segles XIII i XIV*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1978: *Història de Sant Llorenç des Cardassar. Segles XIII-XVI*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1979: *Història d'Alaró. Segles XIII i XIV*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1980: *Notes històriques de Calvià: segles XIII-XIV*. Calvià.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1980: *Notes per a la història de Deià. Segles XIII-XVI*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1981: *Història de Santa Margarida. De la prehistòria al segle XVI*. Palma.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1982: *Historia de Campanet. De la Prehistòria al segle XVI*. Palma
- ROSSELLO VAQUER, R. 1985: "L'Hospital dels Jueus", *Flor de Card/102*. Sant Llorenç.

- ROSSELLO VAQUER, R. 1985: *Notes històriques de Petra*. Petra.
- ROSSELLO VAQUER, R. 1985: *Sant Joan: segles XIII-XVI. Notes històriques*. Sant Joan.
- ROTGER CAPLLONCH, M. 1897: *Historia de Pollensa*. Palma.
- RULLAN Y MIR, J. 1875: *Historia de Sòller y sus relaciones con la general de Mallorca*. Palma, 2 vols.
- SANTAMARIA ARANDEZ, A. 1983: La asistencia a los pobres en Mallorca en el bajomedievo, *Anuario de Estudios Medievales*/13. Barcelona.
- SANTANER, J. 1967: *Historia del arrabal de Santa Catalina*. Palma.
- TALLADAS, F. 1892: *Historia de la villa de Campos*. Palma.
- VENTAYOL SUAU, P. 1927: *Historia de Alcudia*. Palma.
- XAMENA, P. 1984: *Història de Mallorca*. Palma.
- XAMENA, P./RIERA, F. 1986: *Història de l'església a Mallorca*. Palma
- XAMENA, P./ROSSELLO, R. 1976: *Historia de Felanitx*. Palma.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1322, juliol 12, Sóller.

Atenent que Berenguer Vidal s'ha compromès a donar 60 lliures i tres lliets, Ramon de Palauet assigna la mitat d'un pati que té a Sóller en la porció que fou de Gastó de Bearn, per construir-hi un hospital. També faculta Berenguer Vidal per procurar almoines per al manteniment dels pobres i atorga als prohoms de la vila el dret de patronat.

In nomine domini nostri Jhesu Christi et totius sancte et individue trinitatis, patris et filii et spiritus sancti. Noverint universi quod cum tu, Berengarius Vitalis, sancti spiritus graciám obtulisses te promptum ad dandum et mitendum in opere cuiusdam hospitalis quod vis et cupis construi in villa de Soyler, sexaginta libras in denariis regalium Maioricarum minorum et tres lectos pannorum statim cum aliquod pati fuerit assignatum ad ipsum hospitale construendum, ego igitur, Raymundus de Palaciolo, habitator dicte ville de Soyler, attendens dictum opus prevalere adimplere quam remanere, per me et meos gratis et ex certa sciencia dono et assigno, ad dictum hospitale construendum ad honorem Dei et beati sancti Johannis Babbiste, medietatem illius pati terre quod habeo in villa de Soyler, subtus illud pati terre quod Guillelmus Oliverii per me tenet, usque ad cequiam molendinorum, prout ipsam tibi assignavi. Quod quidem pati terre dono et assigno ad predicta, franchum de censu, sub hoc modo: quod ibi construas dictum hospitale ad sustendandum pauperes et egenos prout in hospitalibus est fieri assuetum, et quod mitas in opere dicti hospitalis de tuo proprio dictas LX libras infra duos annos proxime venturos hoc modo, scilicet, in presenti primo anno viginti libras et in secundo ultimo anno residuas XL libras et dictos tres lectos pannorum factos et completos ad jacendum ad servicium dicti hospitalis. Hec tamen donatio et assignatio valeat et volo valere et atendere et complere si dominus Rex noster Maioricarum, in cuius porcione dictum patum est, que fuit domini Gastonis, vult hiis consentire et concedere, et quod dictum hospitale sit perpetuo in loco predicto.

Et tu possis tenere et procurare dictum hospitale de vita tua, si volueris, et accipias et congreges elemosinas et omnia beneficia et perventus dicti hospitalis et ex ipsis provideas tibi ipsi et pauperibus qui ibi fuerint bene et fideliter; et si dictum hospitale tu personaliter aministrare et procurare volueris, proceres et universitatis vallis de Soyler possint se intromitere super aministracione ipsius hospitalis et inde habeant jus patronatum ad dictum hospitale et omnia sibi necessaria perennitus providere. Et hec omnia promito atendere et complere sub obligacione etc. Et ego, dictus Berengarius Vitalis, laudans predicto, promito atendere et complere sub etc.

Testes inde sunt Franciscus de Mansoalbo, Berengarius Columbe, Petrus Masdeyla et Bernardus de Cantalops.

2

1324, juliol 24, Formiguera.

Carta d'autorització del rei Sanç de Mallorca als prohoms de Sòller per construir l'hospital al pati cedit per Ramon de Palauet, sota certes condicions; cessió dels drets alodials sobre el solar; i atorgament als prohoms esmentats del dret de nomenar l'hospitaler.

Noverint universi quod Nobis, Sancio, Dei gracia regi Maioricarum, comiti Rossilionis et Ceritanie, et domino Montispeulani obtulerunt dudum supplicationem suam probi homines ville et parrochie de Sullare insule Maioricarum, per quam petierunt ut dignaremur velle et pati quod, prohibicione nostra in contrarium edictam non obstante, possint facere et constituere ad honorem Dei et in refugium pauperum eius unum hospitale in villa ipsa Sullaris in quodam videlicet patuo quod Raymundus de Palaciolo, populator ville ipsius, dederat divino intuitu per faciendo hospitali iam dicto. Nos autem, dicta supplicatione benigne admissa, mandavimus fidelibus procuratoribus nostris in Maioricarum Michaeli Rotlandi et Petro Burguesii ut dictum patuum extirarent, quod pro nobis tenetur jure directo, ad illum finem quod condescenderemus supplicatis predictis. Et juxta taxationem inde factam constituit nos inde debere habere viginti sex libras tresdecim solidos et quatuor denarios monete regalium Maioricarum minorum, compensata amortitzacione eiusdem. Et de illis recepimus quindecim libras dumtaxat, seu dicti procuratores nomine nostro, et totum relique remisimus dictis probis hominibus ad supplicationem supplicem eorundem. Volentes igitur dictum primerum nostrum conceptum deducere ad effectum, per nos et nostros concedimus per hanc cartam, dictis probis hominibus et universitati ville Sullaris, quod in dicto patuo inferius confrontato, quod continetur in longitudinem tresdecim cannas ad cannam Montispeulani et in latitudinem alterius capitis octo cannas et quatuor palmos ad eandem cannam et in latitudinem alterius capitis octo cannas et duos palmos ad dictam cannam, possint hedificare et hedificent hospitale et hedificatum tenere perpetuo, in quo admittantur et recolligantur Christi pauperes et egeni. Quod quidem hospitale et dictum solum eiusdem, cum omnibus hedificiis et melioramentis que fient in eo, sit amortitzatum et perpetuo allodium dicte ville et universitatis eiusdem, sub conditionibus que secuntur, sub quibus concedimus dictum fieri hospitale, aliter minime concessivi.

Primo videlicet quod hospitalarius seu gubernator dicti hospitalis sit semper laicus nec portet habitum neque crucem, sed subsit immediate curie per omnia seculari. Et sit unus bonus homo dicte ville seu parrochie, eius quem dicti probi homines ad hoc semper duxerint eligendum. Nam institutionem et destitutionem dicti hospitalarii seu gubernatoris dicti hospitalis, ad dictos probos homines dicte ville Sullaris volumus et ordinamus per in perpetuum pertinere. Quibus liceat quantum in nobis est construere in dicto patuo capellam, et in ea altare erigere ad honorem beati Johannes Baptiste in quo missarum sollempnia celebrentur pauperibus decumbentibus et egenis in hospitali iam dicti, et ordinare ibidem cimiterium infra fines patui iam dicto, in quo corpora morientium in dicto hospitali tradantur ecclesiatice sepulture. Est autem dictum patuum in dicta villa Sullaris, in portione nostra que fuit olim nobilis Gastonis de Biarno. Et affrontat ex una parte in via publica, et ex alia in cequia, et ex alia in domibus Guillemi Olivarii et Bernardi Simonis, et ex alia in domo seu retrocorralli Guillemi Frontera de Sullare. Hanc itaque concessionem et amortitzacionem allodialem patui supradicti facimus, dictis probis hominibus et universitati ville predictae per in perpetuum, salvo jure nostro in reliquis bonis dicti Raymundi de Palaciolo, in et pro censu quem nobis antea faciebat pro patuo supradicto. Mandamus igitur omnibus nostris locumtenentibus, vicariis, baiulis, procuratoribus et aliis officialibus nostris presentibus et futuris quatenus concessionem et amortitzacionem predictam, sub conditionibus supradictis ac omnia in hac carta contenta, dictis probis hominibus et universitati Sullaris observent firmiter et faciant per in perpetuum observari, prohibicione nostra de talibus non amortitzandis in contrarium edita, in aliquo non obstante quoniam super hoc ex certa scientia dispensamus de speciali gratia quam dicte universitati volumus facere in hac parte, sub conditionibus supradictis. In quorum omnium testimonium et fidem perpetuam presentem cartam fieri

jussimus et sigilli nostri appensione muneriri.

Quod est actum et datum Formiguerie, nono kalendis augusti anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo quarto.

Signum Sancii, Dei gratia regis Maioricarum, comitis Rossilionis et Ceritanie et domini Montispeulani, qui predicta omnia et singula laudamus atque firmamus.

Testes huius rei sunt
 Nobilis Petrus de Fenoletto, vicecomes insule
 Berengarius Maynardi, canonicus Narbonenti, cancellarius
 Dalmacius de Banhulis
 Petrus de Pulero Castro.
 Guillelmus de Fontibus portarius maior milites.
 Nicholaus de Sancto Justo, thesaurarius
 Et Jacobus Scuderii, notarius, omnes consiliarii prefati domini regis.

Ego Jacobus Scuderii, notarius preffati domini regis et eius auctoritate publicus ipsius speciali mandato hec scribi feci et clausi meo publico solito signo.

AMS-5004 Pergamí, 9 kalendes agost 1324.

3

1346, maig 1, Sóller.

Inventari de l'hospital de Sóller, fet per l'hospitaler Pere Pomar.

Noverint universi quod ego, Petrus Pomar, sciens me hodie constitutum et ordinatum fore in hospitalerium et rectorem hospitale ville Sulleris per vos, venerabilis Franciscus Erbona et Guillelmus Carles, sindicis anno presenti, et Petrus Episcopalis et Guillelmus de Mansonovo, seniores, juratos dicto anno presenti valle de Soyler, ac Jacobus Paschale, Jacobus Merola, Petrus Strucii de Fornalugio et Jacobus Fontis, probos hominis preffate valle, ideo tenet in principio administracionis mee volens non inconsulte (?) bona et res dicti hospitale suscipere set cum beneficio inventarii ne dicta bona depredi (?) valeant vel occultari (...) vobis predictis venerabilis sindicis juratis et probis hominibus presentibus et videntibus facio istud presens inventarium seu repertorium de omnibus bonis et rebus mobilibus que et quos inveni dicti hospitale, precedente tamen et descripto venerabili signo sante crucis.

In primis quidem inveni in domibus dicto hospitale III lectos postium cum marficis. Item unum lectum arundinorum cum pedibus fusti cum sua marficha. Item II capucialia cum plumba. Item duo transverseria modice valore cum aliquantulo de plumba. Item mediam flaciatam cum listis nigris, albis et croceis. Item quamdam aliam mediam flaciatam modice valoris quasi albam. Item quamdam aliam mediam flaciatam ruptam et modice valore. Item unum berrega listatum cum listis virmilis, nigris, croceis et lividis. Item unum pedas flaciate. Item mediam flaciatam cum listis virmilis, albis et lividis. Item tria capucialia oldana et modice valoris. Item inveni tria linceamina. Item inveni in domo in qua jacebat Berengarius Vitale, olim hospitalerius dicti hospitale, unum lectum postium cum marficha et unum par linceaminum. Item duas flaciatas. Item duas butas de mena bladerias et unum carratellum. Item unum carratellum vinarium et duas gerras magnas olieres. Item quamdam techam (recham) periculum. Item unam pasteriam cohoptam cum suis pedibus. Item quinque scamna magna et septem scamna pericula. Item quamdam tabulam comedendi. Item duo paners et quamdam paneriam arundinarum. Item unum scudeler. Item quamdam arquetam. Item quinque ollas terre. Item unam cassolam terre et duo cisoria fustis magna et unum parvum. Item unum morterium fustis et quoddam cloqetem. Item X scutellas terre et duos tayadors. Item quamdam patelam. Item

quosdam tripodes ferri. Item quosdam pederrias (?) fustis et aliquam aliam frascam fuste. Item inveni aliquas res quas domine uxor dicti quondam Berengarii Vitale hospitalerii comendaverit extra dictum hospitale scilicet in domibus Matei (?) Ferrarii et Bernardi Durandi venisse unum lumenerium ferri et unum sedas, quamdam calderiam de aram, II forreyats ferri aptos ad januas, quamdam ollam magnam terre, III cassoles terre. Item unum ferre aptum ad relam, unum elm ferreum de mayla, I cove magnum arundinorum, duo lineeamina alterum quorum de brini et alterum de stupa. Item quasdam mapas tabulares et I manutergium. Hec autem et non alia inveniri potui pertinencia dicto hospitali set precisione quod si deinceps invenero aliquid aliud pretinens dicto hospitali illud poni et redigi faciam in seriem publici inventarii, omni fraude et malignitte cessantibus quibuscumque. Et sic Deus me adiuvet et eius sancti quatuor evangelia meus manibus tacta.

Quod est actum kalendes madii anno domini MCCCXLVI.

Signum Petri Pomar, hospitalerii predicti qui hec laudo, firmo et iuro.

Testes huius rei sunt predictae Franciscus Erbona, Guillemus Carles, Petrus Episcopalis, Guillemus Masnou, Jacobus Paschale, Jacobus Merola, Petrus Strucii, Jacobus Fontis, Bernardus Durandi, Guillemus Oliverii et Bernardus Ville.

ARM Notaris L-2, foli 3.

4

1386, agost 21, Sóller.

Nomenament d'Antoni Gras com a hospitaler de Sóller, i inventari de l'hospital.

Noverint universi quod cum domus hospitalis ville de Soller per mortem Jacobi Joffre adrerer (?) rectore et nullus eset qui regeret ipsum hospitale, ideo nos, Bernardus Pellisserii, Petrus Bisbal et Petrus Dorriols, jurati anni presentis parrochie de Soller, una cum Bernardo Cogoles ab hoc actu absente, cum infirmaret, anelantes prout nostra interest ad bonum regimen dicti hospitalis, celebrato primitus per nos consilio in loco assueto ecclesie de Soller, in quo consilio fuerunt vocati et presentes probi homines dicte parrochie de Soller, inferius nominati, auctoritate nostri officii et de consensu dictorum proborum hominum scienter et consulte, constituimus et ordinamus in procuratorem et rectorem dicti hospitalis vos, Anthonium Gras, habitatorem ville de Soller, presentem et plures voces per scrutirium in dicto consilio habentem, ita quod dictum hospitale regatis et regere possitis et in domibus dicti hospitalis habitetis continue cum uxore vestra et familia, et fructus et comoditates ac jura ipsius hospitalis de tota vita vestra percipiatis dum circa ipsum regimen idoneus et sufficiens fueritis et curosus, et personas pauperes receperitis et eis providebitis in dicto hospitali de elemosinis et bonis eiusdem hospitalis, et juxta facultates eiusdem. Et ego, dictus Anthonius Gras acceptans gratis onus regiminis dicti hospitalis promito mea bona fide circa ipsum regimen legaliter et fideliter me habere, et omnem comodum dicti hospitalis pertractare et incomodum evitare, et pauperes Christi recolligere et eis providere in domo dicti hospitalis juxta facultates eiusdem hospitalis et alia facere que bonus hospitalerius facere potest et debet, et bona et jura dicti hospitalis que ad meas manus devenerint custodire et salva facere, obligans propter hec in manu subscripti notarii nomine depositi et comande me et omnia bona mea habita et habenda.

In super ego, dictus Anthonius Gras, presentibus vobis dictis juratis et testibus subscriptis, facio inventarium de rebus que inveni in domo dicti hospitalis et quas raubas profiteor me habuisse et recepisse. Inveni namque et recepi tres lectos postium cum suis marficis. Item inveni unum alium lectum encaxatum vacuum et mediam flaciata de borra cum suis listis blavis, et quinque trocios de flaciatis nullius valoris. Item inveni quinque lineeamina de tribus telis, et duo lineeamina de duabus telis, et quatuor traverseria cum plumba modici

valoris, unum librellum terre, unam balistam veterem sine crocho et cordis, unam pasteriam veterem et sine cohopena, duas patellas veteres de aram, et duo asteria ferri, et duas vanovas modici valoris, et duos cubertorios blavos de bort oldanos, et duas caxias veteres, et unam archam magnam fustis et unam candeleriam et unum arquibanchum unius caxie, unum cubellum et unam portadoriam, duas gerras olierias, tria luminaria ferri, quosdam tripodes ferri, unum morterium de pera cum suo boxio, unam vanovetam de albats et unum pannum cum signis de flor, unam conquetam araminis foradatam, unum bacinum parvum de latone per acaptar, unam squillam parvam, quasdam banastes, tres banchos fustis ad sedendum, et unum cadafium terre.

Actum est hoc in villa de Soller vicesima prima die mensis augusti anno a nativitate Domini MCCC octuagesimo sexto.

Signa nostrorum Bernardi Pellicerii, Petri Bisbal et Petri Dorriols juratorum dicte universitatis de Soller. Signum mei Jacobi de Mansonovo. Signum mei Berengarii de Olivis. Signum mei Jacobi Paschalis. Signum mei Guillemi Solerii. Signum mei Jacobi Tria. Signum mei Bernardi Arbona. Signum mei Jacobi Fontis. Signum mei Francisci Morey. Signum mei Johannis Vilalonga. Signum mei Bernardi Boiosa. Signum mei Johannes Lampayes. Signum mei Petri Carles. Signum mei Jacobi Canals. Signum mei Bernardi Duran. Signum mei Guillemi Bouloni. Signum mei Guillemi Custurerii. Signum mei Petri Conill. Signum mei Guillemi Gerald. Signum mei Guillemi Venrelli. Signum mei Guillemi Rotlan. Signum mei Francisci Ros. Signum mei Berengarii Fontaneti. Signum mei Jacobi Busqueti. Signum mei Anthonii Columbi. Signi mei Petri Paratoni. Signum mei Johannis Arbona. Signum mei Guillemi Genesta. Signum mei Thomasii Bisbal. Signum mei Jacobi Arbona. Signum mei Petri Bisbal de Fornelugio. Signum mei Laurencii Bisbal. Signum mei Johannis Avinionis, notarii. Signum mei Petri Frontera. Signum mei Bartholomei Destada, consiliariorum dictorum juratorum. Signum mei Anthonii Gras, predictorum omnium qui hec laudamus, concedimus et firmamus.

Testes inde sunt Johannes Paratoni de Beniarai, Andreas Tuyent, Nicolaus Solerii et Bernardus Segual, Petrus Cunill et Jacobus Sora.

ARM Notaris B-27, foli 191.

5

1408, agost 17, Sóller.

Inventari de la roba de l'hospital de Sóller fet per l'hospitaler Francesc Esteve.

Inventarium raubarum hospitale de Soller.

Die veneris XVII augusti anno a nativitate Domini MCCCC octavo.

In Dei nomine sit omnibus notum quod nos, Jacobus Tria, Petrus Duran et Antonius Guardia, junior, tres ex juratis de Soller, mei presencia, et ego, Franciscus Stefani, noviter per consilium de Soller electus et deputatus ad administrandum bona et raubas dicti hospitalis et ad illa custodienda, facimus repertorium inventarium seu memoriale raubarum inventarum in dicto hospitali, presente domina Angelina uxor Bernardi Felicis, textoris, hospitalerio domus ipsius hospitalis, et fuerunt inventa raube sequentes.

Primo quandam vanovam primam quatuor telarum brini operum de ondas bonam, que fuit de na Angelina candelera, quondam, die presenti sepulta, que obiit in dicto hospitali. Item

aliam vanovam primam oldanam et veterem perforatam, operum de undis, que fuit dicte Angeline. Item quamdam mediam flaciatam burre mediocre cum listis lividis amples et virmillis stretes ipsius Angeline. Item unum transverserium plenum plumbe bonum listatum cum listis lividis et albis. Item unum trocium lenciaminis squinsiatu brini. Item unum lenciamine quatuor telarum brini quatuor telarum (sic). Item unum lenciamine brini trium telarum oldanum. Item quasdam mapas albas de mesa oldanas. Item quasdam mapas squinsiatas modici valoris longas listatas. Item duo manutergia oldana. Item quasdam mapas in duobus trociis, de mesa, veteres. Item quoddam lectum quatuor postium cum marfiche et matelafio cum botanis desuper et subtus lividis, mediocre. Item unum arquibanchum longum unius caxie cum sua clave. Item quasdam grazellas ferri. Item quandam sertaginem araminis mediane cum sua giradora ferri, et fuerit supradicta omnia dicte domine Angeline. Item fuerint inventa alia bona dicti hospitalis et sunt hec que sequent, videlicet tres lectos cum marficis plenos palearum. Item tria transverseria plena plumbam modici valoris, unum quorum cum cohopena nova stupe. Item tria lenciamina trium telarum stupe quilibet sex cannarum mediocre. Item duas medias flaciatas oldanas cum listis de stamenya. Item duos trocios flaciatarum burre squinsiatarum valdi modici valoris supra marfichas. Item duo lenciamina noviter operata brini et stupe quatuor telarum quilibet octo cannarum. Item duo lenciamina nova brini et stupe trium telarum quilibet sex cannarum. Item quatuor lenciamina nova quilibet trium telarum et quilibet sex cannarum. Item quandam vanovam quatuor telarum brini novam operum de undis. Item quandam mediam lodicem de borra albam novam. Item quoddam cohopenorium cum botanis lividis desuper cum listis primis. Item quandam vanovetam primam de albats squinsiatam. Item quoddam cohopenorium cum sindone virmillio in voris de super cum signis in campo croceo signis virmillis de flors de Illiri et cum subtus panni de cotonina livida, quod deferatur supra cadavera defuncta in dicto hospitali. Item quandam archam cum sua clave bonam. Item quandam caxiam magnam cum suis pedibus. Item quandam aliam caxietam modici valoris. Item tria arquibancha modici valoris. Item duo scanna migenseria. Item quatuor luminaria modici valoris. Item quandam sertaginem araminis modici valoris cum sua giradora ferri. Item quosdam tripodes ferri modici valoris. Item quatuor cizoria parva fustis. Item quandam raya veterem. Item quandam stormiam corii plenam burre. Item quandam tabulam longuetam veterem modicique valoris.

ARM Notaris A-22, foli 94.

6

1463, Sóller.

Relació dels censals que rebia l'hospital de Sóller.

Lo Spital.

Aço es lo capbreu dels censals que reb e dret de rebre ha lo spital de la vila de Sóller.

Primo fa en Jacme Codonyer per una possessio appellada la Xeronia quascun any quatre llibres en la festa de (*en blanc*).

Item mes fa hun tros de hort de la heretat den Ramon Castanyer quascun any onze sous en la festa (*en blanc*). Fa.ls are en Barthomeu Frontera Leydi.

Item mes fa quascun any lo alberch den Miquel Cristia setze sous cens en la festa de (*en blanc*) los quals lexa la dona Manda al dit hospital.

Item mes fa quascun any en Johan Alcover segons obligacio den Bernat Caparo trenta dos sous en la festa (*en blanc*) per general obligacio segons appar ab carte feta en poder del discret en Gracia Bellot, notari, sots a XXI de abril any mil CCCC cinquanta sis.

Item mes fa en Pere Bernat de Fornaluig segons diu lo dit Bernat Caparo vint sous en la festa (*en blanc*) per general obligacio, segons consta ab carte feta en poder del discret en Gracia Bellot, notari, sots a XXI del mes de abril any mil CCCC L sis.

AMS-550, foli 1.

RESUM

En el present treball, l'autor centra el camp de la seva investigació en l'anàlisi d'una de les pràctiques caritatives més utilitzades per subvenir la pobresa estructural de la societat mallorquina a la Baixa Edat Mitjana i Moderna: els hospitals de pobres. Partint del debat historiogràfic entorn al concepte de pobresa i de les distintes solucions aplicades, analitza la fundació de l'hospital de pobres de Sóller, l'any 1322, a partir de diverses donacions particulars en diners i en espècie. Seguidament, estudia la figura de l'hospitaler i les seves competències i obligacions, com a cap de l'administració i direcció de la institució així com els donatius, limosnes i llegats testamentaris que en constitueixen el sistema de finançament. Finalment, fa un estudi morfològic de l'edifici i del parament i els guarniments, en base als inventaris de béns realitzats els anys 1346, 1386 i 1408.

ABSTRACT

In the present work the author centres his investigation field on the analysis of one of the most usual charitable practices to provide for the structural poverty of Majorcan society during from the late Middle Ages up until the Modern History period: Hospitals for the poor. Starting from the historiographic debate about the concept of poverty and the different solutions applied, he analyses the foundation of the hospital for the poor in Sóller in 1322, taking its rise from several private donations in money and in kind. After-wards he makes the study of the hospitaler's figure and of his aptitudes and obligations as a core of the administration and direction of the institution, as well as of the donations, alms and testamentary legacies which constitute the building as well as of the ornaments and equipment based on the inventories of possessions realized in 1346, 1386 and 1408.